

A régi Pest-Buda.

Tizenkettedik közlemény.

A Buda és Pest között elterülő Margitsziget, amely a fővárosiaknak egyik legkellemesebb kiránduló helye, vajmi gyakran foglalkoztatta a tudós urakat, vagy legalább ama részüket, amely régészettel és történelemmel foglalkozott. Az egyik hosszas kutatás és morfondirozás után ilyen vagy olyan elmélettel állott elő, a másik pedig ezeket az elméleteket és föltevéseket lerombolni igyekezett, hogy a harmadik a kettő között foglaljon állást, vagy újabb következtetésekkel hozakodjék elő.

Annak idején, amikor a szigetet ugyahogy kultiválni kezdték, a különféle munkálatok közben sirokra akadtak. Az első kutató mellett tört lándzsát, hogy az Aquincumban és annak környékén lakó rómaiak a Margitszigetet temetkezési helyül használták, ott földelvé el halottaikat, ha másért nem, azért, hogy Aquincumtól odáig jó hosszú utat tegyenek meg. A többiek ezt megcáfolni igyekeztek és olyan tüzzel harcoltak, hogy ez idő szerint épen nem lehet megállapítani, hogy a szigeten talált sirokban kik találtak pihenő helyet. Ez azonban a nagy közönséget aligha izgatja s így efölött napirendre is térhetünk, részben azért is, mert mást nem tehetünk. Miután azt sem lehet biztosan megállapítani, hogy a rómaiak távozása után egy ideig mi történt a szigeten, nem fog ártani az sem, ha a szigetről szóló ismertetésünket alapjában véve ott kezdjük el, amikor ezen a területen már némi élet támadt.

Beél Mátyás állítása szerint az Árpád-házból származott első királyok alatt a sziget tulajdonképen vadaskert volt s Nyulak szigetének, meg Urak szigetének neveztetett. A királyok és az udvarhoz tartozók gyakran tartózkodtak ott s egy-két királynak, főnemesnek, valamint az esztergomi érseknek palotája is emelkedett ezen a helyen. Ezeknek a palotáknak azonban ma már az érseki váron és a IV. Béla által épített királyi lakon kívül semmi nyoma sincs. Egy fönmaradt régi vázlat szerint a sziget elég szépen be volt építve s tornyok is emelkedtek ki az épületek közül. A szigetet valamivel később Boldogságos szűz Mária szigetnek is hívták. A Margit sziget nevet csak később kapta és pedig akkor, amikor IV. Béla Margit leánya az ott lévő kolostorban meghalt.

Körülbelül meg lehet állapítani, hogy a 13-ik századtól kezdve ezen a szigeten volt a premontrei szerzetes kanonokok Szent Mihály arkangyalról elnevezett prépostsága, a domo-

kosrendi apácáknak a Boldogságos Szűzről nevezett kolostora és egyháza, a domokosrendiek háza, a ferencrendi minoriták kolostora, IV. Béla királyi palotája, az esztergomi érsek vára, tornya és háza, a szent János vitézek háza és végül a pesti vendégek háza. Amint tehát látszik, a különféle szerzetek ugyancsak megszállva tartották ezt a helyet. A különböző paloták és kolostorok egyikének-másikának a romjai még nemrégiben is megvoltak, amint-hogy egyes romok még ma is láthatók. Ezek között manapság a szigeten tartózkodó vendégek szerelmes párjai szoktak találkozni, nem egy bolondos esetnek vetve meg alapját.

Akik a szigeten megfordulnak, kivétel nélkül fölkeresik ezeket a romokat, vajmi keveset törődve azzal, hogy hajdanán mily célokat szolgáltak, nem is kutatva lassu elmúlásuk után. A történeti följegyzések szerint mikor Szolimán 1526-ban minden ellenállás nélkül elfoglalta Budát, néhány nappal később már hidat veretett a Margitszigetre. Ekkoriban vehette kezdetét az ott talált épületek földulása, mert hiszen a török atyafiak ezekkel az emlékekkel mit sem törődtek s minden igyekezetük abban merült ki, hogy a fűgazdag területen lovaikat legeltethessék és ott elhelyezhessék. Mikor a törökök kihurcolkodtak, az egyesült keresztényhadak katonái találtak itt rövid időre szállást; ekkor még egy-két rom elég erősen állott és körülbelül alakja is kivehető volt. Buda ostroma alatt a sziget kórházként szerepelt s oda ugy Budáról, mint Pestről hid vezetett.

Margitszigettel ezután II. József császár uralkodásáig vajmi kevés történt s erre vonatkozólag megbízható följegyzések nem is maradtak. Azt azonban már tudjuk, hogy akkor, amikor II. József a szerzetes rendeket eltörölte, a Margitsziget a vallás- és közoktatási alapítványhoz csatoltatott, vagysis kincstári terület lett, képezvén a piliscsabai uradalom függelékét. Egy ideig mint kaszáló szerepelt s mint ilyen egyes óbudai polgárok bérelték, semmi esetre sem fizetve érte nagyobb bérösszeget. 1790-ben, mikor Lipót király Sándor nevű negyedik fiát Pozsonyban nádorrá választották, a király ugy intézkedett, hogy a Margitsziget a nádor mulatóhelyeül rendeztessék be s a királyi kincstár évenként 500 frtot fizessen a közalapítványok pénztárába. Mikor ez a nádor meghalt, helyét József főherceg foglalta el s ő 1795-től kezdve nagyon is megkedvelte ezt a bájos helyet. Mint kertész működött a szigeten s aránylag rövid idő alatt szép parkot csinált belőle. A ma is ismeretes sárga nyárlakot ő emeltette, közel a premontrei apátság romjaihoz, a hársfák szomszédságában.

Ez a József főherceg, ugylátszik, nem elégedett meg azzal, hogy a szigeten kertészkedési hajlamainak áldozhatott és hogy a még nemrégiben is gondozatlan helyből kis paradicsomot csinált. Ugy vélte, hogy a Margitszigetet jó lesz végleg megszerezni s annak idején utódainak örökségül hagyni. Utána nézett tehát a dolognak és kijárta, hogy a király adomány utján neki juttassa a piliscsabai uradalmat, amelyhez a sziget tartozott. Az őt követő István nádor már mint saját tulajdonát használta a szigetet, hogy azután József főhercegé legyen, akiről tudva vagyon, hogy ennek a helynek csodásan széppé tételét ő eszközölte, ellentétben a fával, a mai József főherceggel, aki tuladott rajta, talán azért is, mert a kertészkedésnek nem valami nagy barátja. Ez idő szerint a Margitszigetet a közmunkák tanácsa kezeli s minden lehető elkövet, hogy jövedelmezőbbé is tegye, valószínűleg nem idegenkedve attól sem, hogy ott házhelyeknek alkalmas területeket adjon el, ha nem is mindjárt.

A Margitsziget legszebb napjai 1868 után következő években köszöntöttek be, amikor a szigetet József főherceg már minden tekintetben rendezte, amikor az ott meglévő épületeket emelni kezdte, amikor az artézi kutat furatta s amikor a fürdőház is elkészült. Ettől az időtől kezdve nemcsak a budapestiek, hanem a vidékiek is sűrűn látogatták ezt a szépséges fészket, sokan ott töltve a nyarat, kényelmes hotelekben huzódva meg. Ebben az időben Pest és Buda egyesítése még nem történt meg s a szigetnek ama kisebbik része, amely a szigetre vezető mostani hid fejénél volt s amelyet egy kis vizsáv választott el amattól, Buda város tulajdonában állott. Magán a Margitszigeten se nem Buda, se nem Pest volt a hatóság, hanem a megye, amely ott szolgabíró-ságot tartott, a szolgabíró pedig hajdukat. Az egyik idevonatkozó munkában arról van szó, hogy az idegen, amikor a hajóval kikötött s a szigetre lépett, legelsőbben is egy hatalmas termetű, varjuszárnyra emlékeztető bajszu s keresztbe fogott kardú megyei huszárt látott, aki a mai rendőroket képviselte s aki a személy- és vagyonbiztonságra örködött. Ugy véljük azonban, hogy az örködésre nem igen lehetett gondja és hogy ennél fogva csakis a külső diszt szolgáltatta.

A Margitszigetnek hosszú időn keresztül nem annyira a Duna kiöntése ártott, mint inkább az a néhány aszályos esztendő, amely néhány hónap alatt egyrészt kopárrá égette. Hogy a száraz esztendők súlyát a terület ne érezze meg, József főhercegnek egyik első intéz-

kedése az volt, hogy a vízvezetéket bevezesse és a szigetet egész hosszában és szélességében vízvezeték-hálózattal vegye körül, ami hatvan-ezer forintjába került. A közben pedig, amíg a sziget sok fajta szépitésével foglalkoztak, a a főherceg alsuti diszkertjéből évenként 70—80 ezer darab virágcsmetét szállítottak, aminek mihamar látható volt a nyoma.

A hetvenes évek elején nagy népszerűsége tett szert a sziget lóvasutja, amely specialitás számba ment. A vendégek és a kirándulók kiváló előszeretettel használták ezt a csinos járművet, amelyről az akkori írók vajmi sokszor megemlékeztek, arra csábitgatva a vidékről ide rándulókat, hogy erre a lóvasutra okvetlenül ráüljenek s abban az élvezetben, amit ez az „utazás“ nyújt, föltétlenül részesüljenek. Annak, hogy ez a lóvasut fennáll, ma már több mint negyven esztendeje van. Pesten és Budán sok minden megváltozott, csak ez a közlekedési eszköz nem, amely a régi szép idők emlékeit hozza vissza, bizonyágául annak, hogy haladni ugyan haladunk, de nem minden vonalon.

Azon a helyen, ahol ma az artézi kut áll, már ősidőktől fogva voltak meleg források s ezek egyikéről már Beél Mátyás is megemlékezik. A régi szigetlakók mind tudtak erről s gyakran látták tél idején a fölpárolgó gőzt, amint tisztában voltak azzal is, hogy ott a Duna vize a legzordonabb télben sem fagy be. Ez birta rá József főherceget arra, hogy ezen a helyen artézi kutat furasson s annak forró vizét a fürdőházba vezettesse. Ezt a kutat az egykor nagyon is ismert kutfuró, Zsigmondy Vilmos csinálta, aki az ország sok helyén tette emlékeztetéssé a nevét ilyen kutak révén.

A margitszigeti artézi kutból kiömlő viznek hőfoka + 35 R. Mennyisége pedig huszonegy óránként 155 hektoliter. Bármilyen meleg vizet adjon is azonban a kut és bármilyen mennyiségben ömöljön is ki, az érdekelteket mégis csalódás érte, mert akkor, amikor a furáshoz fogtak, abban reménykedtek, hogy körülbelül ötven foknyi meleg gyógyvízhez jutnak s a budai fürdőket messzé tulszárnyalják.

1870 körül, amikor a sziget erős virágzásnak indult s amikor oda csakis hajókon lehetett jutni, sok minden terv lógott a levegőben. Akkoriban kalandosnál-kalandosabb föltevések kaptak lábra s ezek mind arra vonatkoztak, hogy mennyire föl fog lendülni ennek a bájos helynek a dolga, ha a hajókkal történő lassu, bár kényelmes utazgatásoknak vége szakad s ha hidon lehet a szigetre jutni, ugy általában, mint fogatokon. Ekkoriban volt szó arról is, hogy a főváros körül a Dunát szabályozni fogják, még pedig lehetőleg úgy, hogy ezzel

a Margitsziget is nyerjen. Az egyik fantasztikus terv abból állott, hogy a nyugoti pályaudvart a déli pályaudvarral egybekötik s a szabályozandó Dunán összekötő vasuti hidat építenek. Még pedig milyen hidat! A közepén a vonatok, jobb és baloldalán a különféle közlekedési eszközök járnak; alul pedig holmi függő erkélyen a gyalogosok számára lesz ut. Azt remélték ebben az időben, hogy ennek a vasuti hidnak egyik oszlopa a Budaváros tulajdonát képező kis mellékszigeten lesz s így erről a hidról a gyalogjárók valami szép márvány lépcsőzeten ereszkedhetnek le a szigetre. Ebben az időben arról is ábrándoztak, hogy ez az említett kis sziget, amely ma már a nagyhoz tartozik és amelyen át a margitszigeti hid halad, igen alkalmas hely lesz holmi tehenészetre s így a szigeten lakók tiszta és jó tejhez jutnak. Talán mondani sem kell, hogy a tervezett nagyszabású összekötő vasuti hidnak ellenségei is akadtak, akik fennen hangoztatták, hogy ez a hid lehet ugyan a gyakorlatban hasznos, de nagy kárral is fog járni, mert hiszen azt a gyönyörű kilátást, amely arról az oldalról a pesti, meg a budai részre is nyílik, jó részben el fogja venni. Ezek kétségtelenül örömmel nyugodtak bele később abba, hogy a tervek összeomlottak és hogy az összekötő vasuti hidból mi sem lett. Ha pedig tovább éltek és a mai margitszigeti hid kiépítését megérték, még inkább örvendezhettek, mert hiszen a hid is elkészült s a kilátás is megmaradt.

Törvényt a városokról.

Harminc esztendő óta minden kormány megígérte, hogy új törvényt fog alkotni a városok szervezetről, de ígérését egyik sem váltotta be. A mostani „csonka kormány“ ment el legmesszebb az — ígéretek terén, amennyiben kilátásba helyezte az új székesfővárosi és a városokról alkotandó új törvényen kívül még a közigazgatás államosítását is. Méltán tartunk tőle, hogy éppen a mostani kormány fog a legkevésbé megvalósítani ígéréteiből, mert hiszen régi szokás-mondás, hogy „aki sokát ígér, keveset ad.“

Mindig vannak a kormányzat előtt közelebbi és távolabbi feladatok, melyeket az életszükség tesz sürgősekké vagy elodázhatókká. Az új városi törvény megalkotását is az életszükség teszi sürgőssé, viszont a közigazgatás államosítására semmi szükség nincs még, belátható időn belül nem is lesz, tehát bátran maradhat a jövő nemzedékre.

Ha figyelemmel kísérjük a legutóbbi emberöltő alatt a magyar nemzet fejlődésének arányait, az a tapasztalatra jutunk, hogy a magyarság művelődésének, természetes szaporodásának, gazdasági fejlődésének és faji elhelyezkedésének csaknem kizárólagos központjai

zta, de az izlésemet, az esztetikai érzékemet